

ANTIGÜETATS DE CAMPRODON

s digna d' exámen detingut, la historia dels alarbs á Catalunya, y mes encara la dels pobles pirenaichs referintse á tal época, ja tant per la importancia que 'ls orígens de la reconquesta revesteixen, com aixís també, per lo esbrinament dels nombrosos detalls que 'ns mancan pera apreciar ab just criteri aquella dominació.

Entre 'ls monuments que se 'n conservan, son sens dupte lo fonament històrich, las torres y 'ls castells en las montanyas; perque son los que sempre han resistit majorment á la destrucció dels homs, y á la dels elements: y també perquè designan la táctica militar de aquells temps en que á aquest sistema fiavan los dominadors de nostra terra, llur defensa y ofensa, establint y sostenint entre ells y las demás contradas de la península llurs comunicacions. Sens aquells forts, nos fora quasi be impossible comprendre quants esforços y quantas lluytas la invasió mahometana produhi en nostra pàtria.

Un dels pobles que major número de monuments de aquells épocas conserva, era Camprodon, una de las vilas mes importants de la provincia de Gerona.

S' aixecàren en nostres temps castells demunt lo perímetre d' antigas fortalesas; se construhiren edificis d' esbarjo y de plaher en lo que fóren construccions análogas; mes, encar ab tot y aixó restan trossos de murs, base del castell, en lo sigle xvi restaurat per Pere Moner, per ordre firmat per Alfons de Bardaji, qual original conservém: res li fá que Camprodon, situantse á dreta y esquerra del Ter, sembli amagar l' emplaçament de la població mahometana y cristiana qu' en lo sigle ix existia, puig no cal dubtar que l' antich monastir de Camprodon mostra encare la creu plantada enfront del castell alarb y de la torre del Coll, fins fa poch temps amagada en las ruinas.

S' anomena torre del Coll, per causa de trovarse al peu del antich castell de Camprodon. Midava y es aquest encare son perímetre, un xich mes de quatre metres de diàmetre, compostos de tapia compacte fins al centre, ahont alguns carreus que restan indican lo espay, que donava ingrés á la part mes enlairada de la torre, antigas habitacions pera las forsas allí instaladas en temps de guerra, y pera l' qui semblant humá rellotge, advertia las horas de oració tres voltas al dia: al matí, al mitj dia y cap al tart. Si 's té en compte lo que avuy resta de la torre, molta devia esser sa elevació convenientment calculada pera protegir al castell, y pera que las veus del guayta s' oïssen dés las vehinas casas.

En conseqüència pot opinarse, que 'ls casals 's trovavan entre ' castell y la meteixa torre, ja pera esser defensats per las fortalesas, com pera mes aprop tenir los camps; puig en aquells temps los cristians de Fransa, cridats del Afranch y ab especialitat los meteixos de Catalunya, los primers fidels restauradors de nostra pàtria, llensavan constantment llurs dignas protestas, contra la invassió mahometana. Envoltavan lo castell, la torre y 'ls demés edificis un mur, quals restos poden encar apreciarse. Dins de aquell perímetre bon xich extens, degué haverhi la corresponent *mezquita*, únich temple per causa de haverse retirat los cristians al camp, segons nos refereixen los escriptors mahometans, donchs lo monastir de Camprodon, fou en part arruinat y l' abandonàren los monjos al comens del sigle VIII.

Abduas fortalesas, al avensar los cristians restauradors; fóren altre de tants obstáculos casi be insuperables, que 'ls alarbs los hi oposàren. Formidables combats deguéren lliurar-se ab los mahometans de Camprodon; la etimologia de una finca vehina á la vila, ho demostra. A cosa de quatre kilòmetres de la població, s' emplaça en ma propietat *Puig francor*, una planura, que en mon concepte vá deduhir lo nom

dels mots, *pugna-francorum*, catalanisantse després aquest apellido. Pujadas, afirma que en aquell terme va donarse y guanyáren los cristians una batalla, al endressarse á Camprodon pera combátrerlo. Lluytáren y combáterén ab ardidesa com ho fan los fills de nostra terra empleant los ariets romans, trasformats en *bozos* máquinas de guerra ab que 's llensavan contra los forts densas pedras circulars y aplanadas, que disparantse de cantell, equivalian als projectils de nostres dias, per la semblansa de sa forma, encar que ab diferencia de pes. Encar podem mostrar pera justificarho la paleta alarba, trovada dins de la torre del Coll, y fragments de aquestos projectils llansats per los *bozos*, aixis com la destrucció feta en la torre que guarda proporció, ab la forma de las pedras disparadas. Encar en Puig francor, posehim nosaltres despullas insignes que patentisan lo que fou la conquesta dels alarbs y sa estada en aquella terra, assolada per la peste á mitx sigle xiv, quan aquella finca, segons documents que conservo, tenia son castell y calsals.

Los cristians de Catalunya, recobradores de nostra terra, construhiren lo castell de Puig francor contra 'ls serrahins, tantost fôu prés lo castell de Camprodon y la torre del Coll, ab l' intent de avansar y d' assegurar llurs conquestas, y desde llavors, restáren trencadas las comunicacions que 'ls alarbs sostenian per medi de llurs castells y torres, acavant sa linea de contrasenyas ópticas en la torre del poble nomenat de Cabellera, proper á Camprodon. La torre de Cabellera, que encara 's conserva quasi be intacte, are destinada á cloquer, no satisfeya la precissió de comunicarse los alarbs, y per aixó 'ls cristians, que van pendre la torre del Coll, y lo castell de Camprodon, poch temps aprés la ocupáren. Veus aquí, perque aquestos monuments tenen bona importancia com á comprobants de la historia de Catalunya.

Greu inspira veure com van desapareixent, de dia en dia, tan venerandas construccions. En aquest mateix mes de Novembre de 1884, s' está enderrocant la mateixa torre del Coll, pera satisfer lo capritxo d' aixamplar un jardinal, que atenent á la varietat de las cosas humanas, potser avans de un sigle, deurá sufrir no pocas transformacions.

Aixís se priva á Camprodon de un monúment que tan paper va representar durant l' etat mitja, aixís se li arranca una de llurs mes senyaladas remembransas históricas, y al ensemps á Catalunya, un dels datos auténtichs de la invasió serrahina, de llurs civilisacions, de nostres esforços, y mes que tot aixó s' enfonzan pera sempre tradi-

cions, en lo pais servadas, fins are ab respecte. Una d' ellas esmenta que la definitiva llibertació de Camprodon, la expulsió dels mahometans, s' efectuá valguentse de un medi ben ingeniós. Los cristians moguèren gran remor, simulant l' arribada de un nombrós exèrcit, y 'ls alarbs, abandonàren la contrada, temerosos de l' embestida. La tradició 's commemora anyalment. La festa de la *remor*, 's celebra en un dels darres quinze dias de Desembre, recorrent la gentada los carrers de Camprodon, fent soroll ab trossos de ferro, llautó y altres metalls recordant l' estrèpit, que 'ls antichs fidels catalans, fèren al recobrar llur terra predilecta. ¡Qui sap, si 'l sosteniment de aquesta tradició senzilla mantingué vigorós l' esperit de lluyta en los natius de Camprodon, que mil voltas lo mostràren en las gestas de que fou teatro la vila! Aixís lo reflectan los fets gloriosos en ella esdevinguts durant los sigles xv, xvi, y mes que may en los sitis y en l' incendi que en la població ocorreguèren á mitjans del sigle xvii, á últims del xviii y en la guerra nomenada dels set anys, de malhaurat esment per las crueldats comesas durant ella.

Los pobles de una nació vehina á altre reyalme, 's distingeixen sempre per llur amor patri, puig que com lo cos humá, los dolors de las extremitats 's deixan sentir fins al centre de la forsa vital; los pobles extrèms per instint 's constitueixen en guaytas y vigilants de llur nació, que molts voltas per ells, per llurs esforços se salva.

Mes d' una vegada, contemplém ab emoció las antigüetats mahometanas de Camprodon, y sa encontrada, sentint greument que los que sa historia esgriguèren, no s' hagen ocupat d' ells ab major extensió, que 'ls escriptors catalans no hagen fet ni honorífich esment de la torre del Coll,

La nuvolada cobreix lo cel demunt del castell y de la torre, desfentse y ruixant lo destrossat mur: la tempestat, apar que rugeixi y retrunyí, protestant de la desaparició de aquell monument gloriós: los qu' estimém lo bon concepte de la pàtria sentím la ruína; los pagesos ignorants de lo que representava la torre del Coll, restan veyent llurs enderrochs, presos del secret sentiment que inspira l' infortuni.

Lo monument será aviat víctima del verdader nihilisme, si no torsa son propòsit lo destructor, si no conté la devastació la junta de monuments històrichs y artistichs de la provincia. Per sort, lo qui l' arruina, no ha pogut excèrcir l' acció devastadora, mes que en part de aquell monument, puig resta lo primer cos, sepultat dessota de una

via immediata, y encara l' autoritat local, es d' esperar que conservi aquest reste gloriós, com á epigrafe de la historia de Camprodon, com á monument valió de las glorias de nostra volguda terra, de Catalunya, á qui consagro aquest escrit.

JOAQUIM MANEL DE MONER.

Camprodon 6 de Novembre de 1834.

TRISTOS RECORDS

I

La Laya, ¡si ho es d' hermosa!
be ho sap prou tot lo jovent;
n' es pubilla afortunada
del antich Mas dels Eurés.
Dos ulls grans, negres com moras,
negre y sedós lo cabell,
mitj somrisents los seus llavis,
lo front gentil y seré
ne fan d' ella la donzella
més galana del poblet,
tanta bellesa estotjantne
dintre l' cor més ignocent.

Quan tantost guspirejava
la blanca llum dels estels,
y n' amagava la terra
entre sombras sos joyells;
quan lo rosinyol cantava
allá dins gemat verger,
y n' ofegava sas queixas
lo lluny remor del torrent,
la Laya, la gaya nina
en lo finestral obert,
sospirs llensa contristada

guspirejant sos ulls.
 Per mirall ne té la lluna,
 los cabells li esbulla l' vent,
 de las flors perfums s' escampan,
 brillejan perlas y argent.
 ¡Ilusions al cor nascudas,
 recorts de dolsos moments,
 y sospirs, lluna y estrellas,
 quin goig tant 'pur li doneu!
 —Ay Laya, gentil aymia,
 fidel sempre així t' tindré?...—
 diuli un jove que restava
 del antich portal al péu,
 Y ella sa cara mostrandne
 entre mitj florit roser
 qu' al finestral feya sombra,
 aixís tot baix respongué:
 —Eixa rosa purpurina
 n' es penyora del cor méu.
 d' un cor que plé d' anyoransa
 te segueix per tot arreu.—
 Lo donzell la flor cullia,
 y besava ab gran plaher,
 mentres ronca la campana
 ja cridava á somatent
 —¡Ay amor, la meva vida,
 encománam sempre á Deu,
 si jamay nos torném veure,
 allá al Cel nos trupiguém.

II

¿Ne volem de gent á plassa?
 garlandas, cintas, y rams,
 lluminarias y musicas,
 y de festa, joya y cants?
 Los fadrins ab barretina,
 calsa curta y lo gech blau,
 ballan tots ab lleugeresa

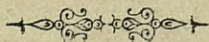
tirabou y contrapás.
Hi fan vora las ninetas
tot gronxantse ensá y enllá;
los xicots ab gran gatsara
se 'ls veu alegres jugar.
—¡Ja son aquí! ¡ja 'ls hem vistos!
¡ja 'ls presoners han tornat!
mes per xó, tant ferms com sempre
¡que muyra, muyra 'l gabaig!
Quí un pam de terra n' usurpi,
lo seu cap be hi deixarà;
per morir entre cadenas
no hem sigut encar escláus.
Tal se diu per tot lo poble
y per xó la festa s' fá;
¡ja 'os dich jo quinas joguinas!
¡invassors, arrera 'l pas!

III

En sent nit, la pobra Laya,
prou lo finestral tè obert,
mes en vá espera qu' espera
y sanglotant s' afligeix.
Ilusions al cor nascudas,
recorts que m' martiritzeu
si ab la lluna ahí us vetllava,
ja heu fugit per sempre mes.

F. XAVIER DE FEBRER.

Maig de 1884.

DON PAU PIFERRER Y FÁBREGAS.

Elogi d' aquest escriptor, llegit lo darrer 26 de Novembre en la vetllada que celebrá
la *Associació Catalanista d' excursions científicas* ab motiu
de la colocació de son retrato en la galeria d' excursionistas catalans.

SENYORS :

IRCUNSTANCIAS tristíssimas que ningú podia pre-
veure, y en las quals no hi té part cap ingratitut re-
sidentiable aquí, han fet que mans estranyas buydes-
sen lo ninxo que á las despullas mortals de don Pau
Piferrer obrí la pietat de sos amichs, y que 'l qui en
vida, per la intensitat creadora de sa intuició estètica y per la perspi-
cacia vident de sa sensibilitat havia sabut tot seguit aixecarse molt per
damunt de la massa vulgar, hagués d' anar, anys després de mort, á
pudrir sos ossos en la mes negra de las fossas, la fossa comuna, la fos-
sa dels borts, dels criminals y dels pobres.

Avuy, donchs, ni que volgués, podria la veneració de sos admira-
dors pagar á aquellas despullas lo tribut que bé mereixerian, erigint-
lashi 'l panteó que á tants altres, ab menos títols que ell, regala la
fortuna. Ni podria ni pot tampoch, en aquella diada que una santa cos-
tum dedica á recordar als vius la memoria dels qui foren, pendre forma
semblant veneració en la mes senzilla corona que demostrés al visitant
que trentasis anys no havian sigut prou pera esborrar del cor tant sim-
pática recordansa.

Y no obstant, si en alguna ocasió son tant solzament impediments
materials los que privan de prestar aquells tributs, si en alguna ocasió
no hi ha que acusar á ningú ó quasi á ningú de desmemoriaments an-
ti-patriòtics, si en alguna ocasió los contemporanis han fet justicia, y
aquesta justicia la ha confirmada la mitja posteritat que forman prop
de tres generacions, es tractantse de don Pau Piferrer.

LA RENAIXENSA.—Any XIV.

La apoteosis, si val enfilat tant la expressió, comensá en vida, s' arrodoní en sa mort, y ha persistit fins avuy, fins aquest moment en que la nostra associació hi contribueix, en lo que ella pot y sab, ab la manifestació que estém celebrant.

Viu, pogué 'n Piferrer endevinar lo que era l' afalagador oreig de la popularitat literaria: pogué sentir l' aplaudiment de tot un públich al intérprete mes acabat de sos entussiasmes musicals; pogué rebre la estreta de ma dels artistas y dels patriotas al descriptor dels monuments de la terra y mes valió propagandista de llurs bellesas; pogué gosar de la aprobació de la gent de gust que miravan com sa fantasia poética se llansava amunt pels ayres de la poesia romántica pero sens perdre 'l rumbo ni aletejar perduda pels buyts del sentimentalisme estrafulari que á tants tombava 'l cervell; pogué presumir, per fi, ab quinas esperansas veyá tothom en ell al quí sabent aliar l' esperit critich y rebuscador del arxiver ab la facundia imaginativa del poeta, estava cridat á escriure pels sabis y pel poble la historia de sa patria, un de sos projectes y un de sos ensomnis.

La mateixa fortuna, avara ab ell en sos principis, comensava ja á ablanírseli; que al fi y al cap, lo sou, per mes que modestíssim, de Sub bibliotecari en la Biblioteca de Sant Joan, lo de Catedràtic que gosá mes tart, y lo poch que li valguessin sos treballs literaris eran una renda pera quí, com ell, s' havia sentit tractar de tú per la miseria, y havia arribat per un instant á no veure mes camí que 'l de un couvent pera poguer satisfer sa set de vida intelectual y lliurarse de ser lo que son origen y 'ls infortunis de familia l' obligavan á ser: un pobre veler d' última fila. En Piferrer morí pobre, es veritat; pero morir pobre á vint y nou anys y mitj, quan no s' ha nascut ab mes caudal que 'l de las mans y 'l del cervell, no pot constituhir cap títol de censura d' aquestos ab que tants escusan la peresa ó la falta de valia, y tants altres, per moda ó per poch sentit de las realitats de la vida, condemnan á la societat dihent que deixa morir als génis per los hospitals.

Aquella apoteosis en vida, aquesta benevolensa incipient de la fortuna trobaren llur coronament en l' acte de la mort. Potser la mort de 'n P ferrer presenta un exemple únich en los anals de la justicia barcelonina. Barcelona 's commogué tota al saber que estava malalt de perill: lo Bisbe enviá son carruatje pera durli 'l viatich al qual acompanyaren ab atxas molts deixebles y amichs; y quan, consumada la obra de la naturalesa, son cos fou dat al cementiri, la gent que la tarde del vint y sis de Juliol de 1848 s' aplegá per los carrers del tránzit pera veure

passar lo séquit fúnebre, pogué preguntar-se ab sorpresa si era 'l cada-vre d'un Prímpep de la fortuna ó de la sanch lo que tant inusitada pompa rodejava. Delegats de la autoritat eclesiástica, lo Jefe polítich y l'Alcalde Corregidor, abdós en persona, l'ajuntament y claustre universitari en plé, corporacions académicas y á centas personas, totas las sumitats del mon intelectual barceloní, seguiren lo fétre de desde l^a iglesia de Sant Francesch fins al cementiri hont oradors y poetas (1) li daren comiat en entussiasas y sentidas frases. Y no obstant, ¿quí era aquell mort á tal estrém dignificat? Un pobre jove, de menos de trenta anys, fill d'un veler, tant pobre que sos amichs havían de pagarli 'l ninxo, y d'obrir, en memoria d'ell, una suscripció á fi de que sa mare no 's morís de miseria.

Aquesta suscripció demostrá lo que ell era estimat. Mentres á Barcelona 's constituí una comissió de gent notable pera fomentarla, Palma de Mallorca hi ajudava baix la iniciativa del Capitá General don Fernando Cotoner, y desde Madrid, fins desde Madrid, hi contribuían, fent pública la contribució, homes com en Modest Lafuente, en lo plé allavoras de sa reputació d'autor de *Las capilladas*.

Tantas simpatías, tanta justicia no pararen aquí. Parleu d'aquell temps á la gent que 'n sobreviuhén, y per mica de coneixement que tingan del moviment intelectual d'allavoras, vos retraurán com ab melancolía 'l nom de 'n Piferrer. Y sos amichs, ¿cóms se 'n recordan! ab quín entussiasme 'n parlan! Parleune, sino, per exemple, ab don Marian Aguiló que fou son *fidus Achates* durant los darrers cinch anys de sa vida, y es avuy, per dirho aixís, lo gran sacerdot de la religió de son nom!

Los testimonis escrits concordan ab los testimonis orals. Obriu qual-sevol llibre ó llibret en que de prop ó de lluny se fassa referencia á la Barcelona literaria del nostre primer mitj segle, é hi trobareu repetit y repetit, ab adjectius encomiástichs, lo nom del ilustre escriptor. No fou sols la circumstancia d'haver mort ab pochhs días d'interval, setze no mes, la que associá son nom al del gran Balmes; en repetidas ocasions y per distints escriptors se 'ls posa de costat, per mes que las direccions fossen distintas y que 'ls 38 anys del vigítá haguessen permés que fos fruyt lo que 'ls 29 del barceloní no havían deixat ser quasi mes

(1) De poesías ne llegiren en Balaguer y en Llufs de Retés, pero sembla que eran molts los que duyan paperet. Lo *Diario de Barcelona* que publicá aquellas, hagué d'escusarse per falta d'espai de fer altre tant ab varias que li havían sigut remesas per los interessats. Tothom somniava ab lo triomf de 'n Zorrilla quan l'enterro de 'n Larra.

que flor. A ells dos y á en Martí d' Eixalá atribueix un escriptor tant enterat com en Joseph Leópolo Feu (1) la primacia y la personificació del moviment literari filosófic d' aquell temps.

¿Que més, y encara que sia passar á una altra classe de testimonis? No fa gayres dias, en una carta que 's feu pública y que endressava 'l general Blanco á un amich seu de Barcelona donantli gracias per las demostracions de simpatia de que fou objecte ab ocasió de la mort de son fill gran, citava com un titol que havia d' enaltirlo á ell als nostres ulls lo d' haver estat deixable del que ell calificava d' *immortal D. Pau Písferrer*. ¿No vol dir molt aixó, venint de persona tant agena per sa carrera á las nostras devocions literarias?

¿Voleu que vos conti, á propósit d' aixó, un fet curiosíssim que dech á persona pera mi fidedigna, pero qual nom no crech poder revelar en aquesta ocasió? Quan un amich íntim de 'n Písferrer, algun temps després de mort aquest, aná al cementiri pera fer posar la lápida mortuoria; tingué, com se comprén, la piadosa curiositat de fer traure la caixa pera contemplar per darrer cop lo cadavre. ¡Espectacle esgarriós! Lo cap havia saltat del tronch y lliscat fins damunt de las camas. Pero la ratlla de son circuit y la llisura pelada de son crani, sense una mota de pel quan la cabellera de 'n Písferrer era copiosíssima, no eran ó no semblava que fossen las del mort. ¿Quín horrible misteri enclolia aquella caixa mitj corcada? La frenología tenia allavors á Barcelona son centre mes actiu de propaganda y estava en lo moment de la febre. ¿Fou potser que una ma irreverent, fanatisada per l' esperit de secta, profaná 'l ninxo y robá 'l crani á fi de poguer experimentar sobre ell las lleys de sa pretesa ciencia? Qui sab si encara avuy existeix aquell crani! ¡Qui sab si encara algú pot sentir la fiblada del remordiment al sapiguer que 'l crim; si crim hi hagué, no quedá sepultat del tot!

Aquest fet vos provará ben be en quin olor morí en Písferrer de santedat literaria, perque á bon segur que 'l mes fanátich no hauria gosat corre 'ls perills de la mes sacrílega de las profanacions, sense la compensació que li duya 'l possehir materia d' experimentació tant feficient y positiva.

Y vinch ja, Senyors, á las duas darreras y mes importants manifestacions del preu en que Barcelona tingué y te la memoria del seu Písferrer: á la colocació del retrato d' aquest en la galeria de catalans

(1) Datos para la historia de la literatura catalana. (Memorias de la R. A. de Buenas letras.)

ilustres ab que l' Ajuntament decorà la gran Sala de Gent, y avuy, á la que no per menos modesta hauria estimat en menos l' honorat si hagués pogut prevéurela, á la colocació d' altre retrato seu en la incipient galeria d' excursionistas ab que decorém la històrica saleta en que estém reunits.

Si, aquí, aquí tenia 'l seu lloch, al costat den Parcerisa, lo qui 's partí ab aquest la tasca de posar las primeras pedras d' aquell monument dels *Recuerdos y bellezas de España*, d' aquell monument que ab lo de la *Biblioteca de autores clásicos españoles*, catalana també per son fundador y per son editor, constitueixen las duas obras mes serias y de mes empenya que ha produhit en la present centuria la nostra patria. Miréuvoslo, senyors; aquest es lo pàl·lit reflex corporal d' aquella imaginació sana y ardenta, d' aquella admirable percepció crítica, d' aquella inteligencia vigorosa que reerigí en las planas d' un llibre la Catalunya y la Mallorca monumental; aquesta la pàlida imatge de aquell jove que en plena guerra civil, quan los camins eran mes difícils y fins perilluosos, no vacilá en anársen per camps y montanyas, ab la cartera sota la aixella, cap á Tarragona ó Girona, cap á Lleyda ó cap á Vich, de Sant Cugat del Vallés á Cervera, de Sant Miquel del Fay á Cardona ó á Bellpuig, de Montserrat á Poblet ó Santas Creus, (1) incansable excursionista, cercant paisatges y monuments, tradicions y llegendas, inspiracions y recorts ab que nudrir la activitat inacabable de son esperit y doar repeu á la potent branzida de sos entusiasmes d' artista y de poeta.

Perque no fou en Piferrer l' arqueòlech sech que fa la anatomia del edifici, de la portada, contant ratlla per ratlla, finestra per finestra, midant ab compés y regla alturas y amplarias, escorcollant fetxes y noms, investigadors sempre meritoris, es cert, pero sols á titol de peons, pera 'ls quals es lletra morta lo que veuhen, lletra hont no hi descobreixen la idea, la imatge expressada, sino simplement la trassa caligráfica dels caràcters. En Piferrer fou aixó, pero fou alguna cosa, molta cosa mes, fou tot lo que te de ser lo qui escriu no pera 'ls especialistas, sino pera tothom, lo qui va tant com á descriure, á fer sentir, lo qui va tant y mes que á descobrir las maravellas d' execució

(1) Lo primer volúm dels *Recuerdos y bellezas de España*, (1839), conté excursions á tots los punts que 'l text cita, apart del estudi y descripció dels monuments de Barcelona que ocupan una tercera part del llibre. Fou aquest imprés á can Verdaguer. Lo volum de Mallorca es del 42, y 'l segon de Catalunya comensá á publicarse per entregas quinzenals lo 3 d' Octubre del 44.

técnica d'un monument, á desferrarne l'ànima, á descobrir aquesta ratlla especial que, com en la fesomia del home, al través de la similitut anatómica dels membres, marca 'l genit, la individualitat característica. Aquesta es, Senyors, la veritable bellesa, aquesta la que descobreix l'amor y l'entusiasme, no la sola ciencia; aquesta la que sapigué trobar en Piferrer, qui en lloch d'arribar al art pel camí del coneixement tecnològic, parti d'aquell cap á aquest, ó mellor, apelá á aquest tant sols en quant fos necessari pera rahonar sas impresions y poguérlashi donar, al trasmérelas, adecuada vestidura. ¿Cóm no aixis? En Piferrer no tenia cap carrera artística, ni podian sobrarli 'ls estudis especialistas, molt menos los necessaris pera aquella empresa, los quals no hauria adquirit segurament estudiant filosofia, com Deu era servit, en lo col·legi de Sant Pau, y lleys en la Universitat. Ja comprendreu, que no pretench fer la apologia de la ignorancia com á base de criteri artístich. Vull dir simplement que, com succeí en ell, las sobras d'instint supliren la falta de ciencia, y que aquesta última no supleix may la carencia d'aquell.

Si hem de creure la llegenda, perque sobre 'n Piferrer fins hi ha com un principi de llegenda, sa afició als monuments vells se li despertá de molt jovenet y en ocasió fins á cert punt graciosa. En Piferrer, aixó seria 'l 36 ó 37, era nacional, y com á tal hagué de sortir de columna contra 'ls facciosos. ¿Seria potser ab ocasió d'alguna de las famosas *solsonadas* de la guerra dels set anys? La forsa de que formava part estigué destacada al castell de Montsoriu, sobre Breda, un dels restos de castell senyorial, com sabeu, més bonichs de Catalunya. Fou una nit de lluna, y realment, una nit de lluna, enaquella cúspide dentada del cono que forma la montanya, te d'esser, pera qui senti semblant orde de bellesas, un espectacle sens rival. En Piferrer, que sentia ab tot lo fervor d'un romántich y que ja de sí era d'una excitabilitat nerviosa extraordinaria, se sentí fondament impresionat. Aquella nit li inspirá una de sas primeras obras literarias, una llegenda, *El castillo de Montsolíu*. No la he poguda trobar de cap manera, pero coneixent al home y son temps, vos podeu figurar lo que seria. Aquella nit se despertá també en ell l'autor futur dels *Recuerdos y bellezas de España*.

Iniciat en l'art per aquestas vias, describint y judicant, més per sentiment que per ciencia, podeu comprendre fàcilment quín seria son sistema literari. Lo sistema literari de 'n Piferrer no es la descripció ni la narració nuas y sens escorsa: sa descripció y sa narració tenen quelcom d'oda, y en entrellás enciser qual procés van trasant més

que la lògica d' un plan fet en fret los alts y baixos del moviment lli- rich ab tots los capritxos que l' anàlisis no explica, van combinantse y apareixent successivament l' epissodi d' historia, lo retall descriptiu, la cita diplomàtica, la divagació filosòfica, lo rapte poètic, la invocació sentimental, la efusió encesa del patriotisme. ¿Qué més? En certs moments la inspiració 's desborda del quadro sempre circumscribit de la relació reposada, y no 's contenta sino ab las formas de la llegenda ó de la gran fantasia poètica. D' aquí naixen, per exemple, en lo volum primer de Catalunya, trossos tant esplèndits com *La romeria á Montserrate* ó *El Conde fratricida*, que encara avuy, morts los gustos literaris que 'ls inspiraren, se llegeixen ab la intensa delectació que sempre, avans y ara, produheixen, quan son fermes y seguras, las voladas en ple ideal.

¡Ah, senyors! Jo no renego del meu temps; jo comprench tot lo que tingué de fals, de buyt, fins de pernicios per a 'l gust y pera las costums aquella literatura romàntica, morta avuy y enterrada; jo comprench que las corrents d' allavors no poden esser las d' ara, pero hi ha en aquella literatura obras culminants que jo no puch aborrir, que haig d' admirar, que admiro, porque 'm fan sentir, me fan sentir un no sé qué, quelcom com la bufada d' ayre matiner que desembotorna la cara y oxigena 'ls pulmons opresos després d' una nit de vetlla á la espona d' un malalt. Jo la he sentida aquesta impressió quan afadigat de lectures que m' han irritat los ulls ab la picantor de la realitat més nua, escorxada per ma de mestre, m'he refrescat en obras d' aquellas. Jo la he sentida, senyors, ben viva, y no ho cregueu ficció encomiástica inventada *ad hoc* pera aquesta ocasió, sino epissodi íntim de mas emocions literarias, jo la he sentida, y no fa pas molt de temps, ab aquella mateixa *Romeria á Montserrate* de que vos parlava y ab la atrevida fantasia á lo Walter-Scott que la corona, en la qual la veu de las montanyas, la veu de las ayguas, la veu del vent, la veu de la boyra ploran ab ramors misteriosas y gemechs planyívols sobre la desolació y la ruina de la patria.

Se comprén perfectament, si encara avuy es tanta la magia del estil de 'n Piferrer sobre 'l nostres temperaments desilusionats, quanta no havia d' esser la que exercís sobre aquella generació del 40, que, imbuída en altres cánons estètics, cercava en l' art no l' anatomia analisadora de las peripecias de la vida propia de cada dia, sino la pintura d' excitacions extraordinarias, de passions fenomenals, de conflictes tràgics acabats de volcanisar per la rimbombancia de la expressió y 'l desencadenament dels tropos retòrics. Aixís s' explica

perfectament l'entusiasme de 'n Parcerisa, l'il·lustre dibuixant qual imatge en aquesta sala s'extremirà de goig al sentir prop seu la de son primer company de glories y fadigas, al veure realitzat en la prosa de 'n Piferrer l'ideal que ell somniava pera 'l text de sa publicació.

Modest fadrí veler en sos principis en Parcerisa, com en Piferrer, dibuixantó després de mostres pera teixits y brodats, ab la lectura de las descripcions de l'Alhambra en *Le dernier Abecerraje* de Chateaubriand havia sentit germinar, més ó menys en gros, en son cervell, la idea d'una publicació gràfic-literaria en la qual donar á conèixer tants de monuments ignorats com hi havia á Espanya. Ni la carestia de diners ni la consciencia de sa ignorancia del dibuix arquitectònic havian bastat pera espantarlo. Ple de fe en sas forses, s'aprengué tot sol los coneixements que no tenia, y quan se senti prou fort, no pensà ja sino en buscar company que s'encarregués de l'altra meitat de la feyna.

Volia pera aixó un escriptor de condicions especialíssimas. «Mon bell ideal,—escribia ell mateix lo Maig del 72 al despedirse dels subscriptors als *Recuerdos y bellezas*, recordant ab melancòlica anyoransa sos ja remots principis,—mon bell ideal eran las elegants descripcions de Victor Hugo en *Nôtre dame de Paris*: res de disertacions generalment fredas y fadigosas: de noticias, las que proporcionessen los documents dels arxius, y quan no, lo que 's tingués per cert y averiguat.»

Acudí pera aixó, segons sembla, á en Roca y Cornet, molt reputat allavors á Barcelona, mes com en Roca declinés l'encàrrech, acudí en Parcerisa á don Manuel Milá y Fontanals. Tampoch pogué acceptar don Manuel Milá, pero li indicá com lo més apropiat á en Piferrer, allavors totalment desconegut ó poch ménos, fora del petit recó de sos amichs (1). S'excusava en Parcerisa alegant que volia un literat

(1) A propòsit de la opinió que 'n formavan los que 'l coneixian, y aixó que sa mitja tartamudesa 'l perjudicava en las conversas, contava don Marian Aguiló en la necrologia, inédita encara per fortuna meua, que llegí fa tres anys en lo Saló de Cent quan la colocació del retrato de 'n Piferrer en la galeria de catalans il·lustres, que havent visitat la Biblioteca de Sant Juan y preguntat per son antich sub-bibliotecari, anys després de mort aquest, un andalús diplomàtic, home d'una gran penetració y molt original en sa manera de parlar, que havia conegut accidentalment á en Piferrer quan era aquest molt jovenet, lo 36 ó 37, li demaná don Marian quín concepte 'n tenia format. «Era,—li contestà 'l diplomàtic,—com una pedrera de riquíssim marbre de Paros pero que encara no havia trobat l'escultor que la travallés: com las cabelleras de las noyas de la meua terra, que com son tant abundants y ellas tenen la ma tant petita, may la poden recullir tota.»

que tingués un nom ja conegut, pero tant y tant insistí en Milá y tant y tant ponderá las excelencias de son amich, que 'n Parcerisa consentí en tenirhi una sentada. Y conteu si en Milá hauria de fer forsa de máquina, perque á la tara de desconegut afegia en Piferrer la de massa jove, no ja pera empresa tant grossa com aquella, sino pera altrás de ménos quantia. Calculeu que, aparegut lo primer quadern de *Catalunya* á mitj Mars del 39, hem de colocar la escena descrita més aviat á principis que á últims del 38, quan en Piferrer, nat l' 11 de Desembre del 18, no passava encara dels vint anys.

Y heuvos aquí com entre las moltas cosas que Catalunya deu a ilustre don Manuel Milá, un altre excursionista, recordéuvosne be, li deu una de sas més puras glorias: li deu en Piferrer. Perque si es cert que 'ls qui valen de debó tart ó aviat s' obren pas, ho es també que las circumstancias, segons sian adversas ó propicias, retrassan ó facilitan llur aparició. La obra projectada per en Parcerisa era just lo camí de Damasch pera 'l talent de 'n Piferrer. La casualitat, la penetració de 'n Milá y 'l bon sentit de 'n Parcerisa l lensaren á en Piferrer per aquell camí de Damasch. Y be era menester que la fortuna anés amantenta á obrirli las portas de la gloria, perque la mort s' anava preparant pera tancárlashi d' una rebolada.

«Al endemá de la conversa ab en Milá,—segueix escrivint en Parcerisa en lo lloch citat—vingué á casa un jove modestament vestit y d' aspecte bondadós, que tot seguit me fou simpátich, y molt més quan me feu memoria de que haviam sigut amichs de petits, lo qual vaig anar recordant perfectament, resultant la coincidencia d' esser, com jo, fadri veler, y son pare mestre, com lo meu, en lo mateix ofici.—Aficionat en Piferrer á la arqueologia, y desitjós de desempenyar la part literaria en la nova empresa, pera provar si lograva formarse idea completa de mon desitj me proposa redactar, com á mostra, una entrega. Acceptada la idea, escrigué la introducció al volúm primer de Catalunya, que efectivament resultá com jo desitjava.»

¡Y tal si havia de resultarhi! ¡Y tal si s' havian d'entendre l' artista y 'l literat! Si 'ls dibuixos del un valian lo text del altre!

La portada d' aquell primer volúm ensenya un delicat dibuix del altar major de la nostra Seu. Al peu, esfumant las ratllas del basament y fentli com una peana de gloria, s' aixeca una nuvolada revolta d' encens. Allí, en aquell simpátich dibuix, están admirablement simbolisats los sentiments artístichs y 'ls procediments de factura dels dos amichs. L' un, poeta dibuixant; l' altre poeta describint: abdós veyent los monuments circundats d' una aureola d' encens, l' encens de llur

entusiasme; abdós ab los mateixos amors; abdós ab lo mateix fervent anhel de predicar á llurs compatricis la santa creuada del art patri; abdós sentintse plens d' alé pera oposar son pit á aquella tremenda ona destructora que l' any 35 havia vist formarse, inflarse y rebentar estruendosa contra las grans fábricas que testificavan lo poder artístich dels nostres avis.

¿Voleu una proba de si s' avenian y de com entenian l' un y l' altre la missió que s' havian imposat?

Obriu la plana 77 del volúm primer de Catalunya, y veureu, davant per davant d' un dibuix de 'n Parcerisa que representa l' antic claustr del nostre Sant Pau del Camp, una nota que per lo que pinta als dos joves artistes y fins, si voleu, la época, mereix ser transcrita aquí literalment. «Al contemplar—no faig més que traduhir—la lámina que representa aquest claustr, trayent la proporció per las figuras (hi ha efectivament dibuixat un grupo d' homes y un escolanet) podrá dir tothom que las columnas no son tant baixas com assegurém, pero creyém que se 'ns dissimulará aquest erro voluntari si s' atén á que quan ferem las figuras més petites de lo que en realitat han d' esser, ho verificárem en gracia de la majestat del conjunt del edifici, la qual hauria desaparegut donant á aquellas la alsada corresponent.»

No vos escandalitzeu al sentir aquesta nota: sonriheu, si per cás, ab sonris carinyós, davant de tant graciosa confessió; aquella candorosa estratagema está inspirada per un sentiment molt honorable, per un sentiment d' enamorad que exagera y falsifica las bellesas de sa enamorada pera enaltirla als ulls dels extranys y justificar sa passió.

Jo no se de quí es la nota, si de 'n Parcerisa ó de 'n Píerrer; fins certa travallositat d' expressió me la fa creure redactada directament pel primer. Pero, y qué? La complicitat de 'n Píerrer en aquella que escrupulosos fari'záichs ne dirian *profanació* es evidentíssima, y no hem d' esser nosaltres los quí la dissimulém, porque lluny d' esser un pecat capital, si 's té en compte la época y l' esperit de la publicació es, sino una virtut, menos que un pecat venial.

Ni eran sols coincidencias d' entusiasme com aquestas las que hi havia entre 'ls dos iniciadors dels *Recuerdos y bellezas de España*: n' hi havia fins en la forma especial y concreta d' aplicarse aquestos entusiasms, en las predileccions artísticas del un y del altre.

Escolteu á en Píerrer en la introducció al volúm de Mallorca: «.....admirém la bellesa de las formas y en aquest particular tal vegada no som esclussivistas més que ab alguns géneros moderns. Estimém lo bizantí, y al través de sa rudesia, en sos triples archs cilíndrics, amples dintells, grossos pilans ó quadradas pilastras y capitells

capritxosos, procurém trobarhi sa elegancia: lo gòtich es l' objecte del nostre cult, si aixís pot dirse, y pera nosaltres, lo més espiritual, profon, filosòfich, bell y, sobre tot, lo més cristià; y no neguem atenció y respecte ni al plateresch delicat y menut, ni al noble grech-romá, per més que, en nostre entendre, careixi aquest de significació aplicat als usos religiosos y sia com un que als dos mil anys d' enterrat res-suscités en mitj d' un altre poble ab lo mateix vestit y parlar y pensar y maneres del temps en que vivia.»

¿La noteu la gerarquia que estableix en sas aficions entre 'ls diferents gèneros arquitectònichs que caracterisan als nostres monuments? ¿Ho noteu com lo bizantí ocupa 'ls dos quints de son ànima y 'l gòtich los tres quints restants, no quedant, com qui diu, més que un recó vergonyant pera l' arquitectura clàssica mes ó menos adulterada que 'l Renaixement posá de moda?

Donchs 30 anys després d' escrita aquella professió de fé, en Pancerisa, després d' haver visitat tota Espanya y vist tants y tants monuments, quan ja la edat semblava haver hagut de modificar poch ó molt sos punts de vista, encara allavors, en la mateixa despedida de que avans parlavam, encara deixava traslluhir d' una manera poch dissimulada sa inquina contra'l Renaixement, y son cult fervent per la arquitectura de la edat mitjana, per aquelles arquitecturas románica y gòtica que 'n Piferrer declarava en veu alta que eran la suprema realisació de sos ideals artístichs.

Y jo ho comprench, y ho compreneu encara més vosaltres, senyors, los qui, deixebles de 'n Piferrer, feu la vida activa del excursionista, y aneu de llogaret en llogaret, de vila en vila y de poble en poble, darrera de sas petjadas, admirant aquesta magnífica florescencia bizantina y gòtica que senyoreja desde la més humil ermita de la vall fins á la ossamenta del castell en los cims més alterosos, sempre igual y sempre nova, ab tots los caràcters d' una escola propia, d' una varietat característica dins de la gran brotada de la arquitectura europea.

La tradició filo-gòtica havia surat entre nosaltres fins sobre la avinguda pseudo-clàssica del Renaixement. En Capmany, en plé barroquisme, escrivint lo volúm III de sas Memorias históricas, feya ja la apologia del goticisme ab referencia als monuments religiosos, declarant que l' anteposava als gèneros posteriors, deplorant en sentidas paraulas las profanacions que'l mal gust regnant havia comés en aquelles y advocant pera que se 'ls restituhís á llur primitiva original grandesa.

Donada aquesta tradició, calculéu de quina manera mes espléndi-

da havia de manifestarse en la generació artística de la primera meytat del nostre sigle y en homes com en Piferrer dotats d' una impressionabilitat tant esquisida, que á tal punt excitava la gran erupció del romanticisme.

Duas corrents principals de lava candenta, si val la imatge, produhí aqueixa erupció: en l' orde de la fe, y permetéume que glosi un lema simpátich pera tots nosaltres, la corrent cristiana y la corrent descreguda; en l' orde de la patria, la corrent nacionalista y la corrent humanitarista; en l' orde del amor, la corrent dels sentiments tristos, anyoradissos, melancólichs, dels sentiments de llum de lluna, y la corrent dels sentiments desesperats, rabiosos, ultrat-rágichs, dels sentiments á la temperatura del ferro blanch. A la una literatura la simbolisa la casta donzella d' ulls blaus y rossas trenas, perfilantse dintre 'l march d' un finestral de randadas ojivas, que resignada prega á la Verge per l' ardit cavaller á qui estima y que ha marxat á la lluyta contra 'ls infaels invasors de sa terra; simbolisa á la altra qualsevol d' aquellas imponents creacions de Lord Byron, que duhen en lo cor la passió ab tots sos desvaris, la superbia en lo front ab totas sas negacions, y en lo puny clós, que s' alsa contra 'l cel, la amenassa satánica ab totas sas malediccions y totas sas furias. Examinéu aquell art y aquella literatura, y per en mitj dels entrecrehuaments de direccions que segueixen homes y obras, hi descobriren sempre las duas tendencias mares que he pretés indicarvos valentme de la única forma en que 's poden expressar aquestos conceptes generals: per medi de imatjes.

Catalunya, ó si volen, Barcelona tingué novas ben aviat d' aquella renovació dels credos estétichs iniciada ab lo sigle: en *El Europeo*, notable revista que 's publicá á Barcelona 'ls anys 23 y 24, brollaren guspiras d' ella, guspiras que no eran únicas porque simultáneament feya sa aparició entre nosaltres Byron en son Childe-Harold, y Ugo Foscolo, pera no citar mes detalls, inspirava á en Cabanyes. Pero de las duas corrents, la que aquí imperá ab mes forsa de desde 'l principi, porque mes responia als nostres sentiments y tradicions y manera de ser, fou la que podriam denominar, encara que sia afegir novas caracterisacions á las que avans havém usat, la corrent medio-eval ó germánica. Heuvos aquí; y permeteume recorre á un escriptor que ja he citat avans, en Feu, porque ho dirá mellor de lo que jo ho diria, heuvos aquí la nota característica que 'l romanticisme catalá, fins de bolquers, ja ostentava. «Lo coneixement que demostran (los redactors de *El Europeo* y especialment n' Aribau y en Lopez Soler) de las bonas teorías estéticas y molt particularment de Schiller, l' amor á la edat

mitja y á las usansas caballerescas, la importancia que atribueixen á la educació del home, llur entusiasme per l'art musical y la ópera italiana, lo respecte profon á las costums nacionals com enllassadas intimament ab la religió, creencias, clima, lleys y demás elements socials, indican un saludable y primerench renaixement, notable en una societat de llarch temps contrariada per las preocupacions y 'l régim polítich..... Pot dirse que comensava á clarejar entre nosaltres, á despit del estrépit dels partits, l'amor á la historia y 'l carinyo per las costums sense degenerar en apocat y temerós: lo respecte á la religió encara que lliure de supersticiosas reminiscencias; aqueix esperit conservador sa y fertil que, atent á las necessitats del segle. incrusta constantment nous elements de vida y desenrotlo en l'avior secular de las tradicions patrias.»

Aquestos son los caràcters del romanticisme catalá ja desde que despunta en l'horisó; aquestos los que ostentarà mes tart al rompre en la quarta decada del segle; aquestos los que conservarà quan, després de pondres, per dirho aixís, renaixerà en la restauració dels Jochs Florals y de la literatura catalana, filla de primer grau del romanticisme nacionalista-conservador, y continuadora avuy encara, en una de sas branca, de la tradició iniciada per los redactors de *El Europeo*. Aquest, senyors, lo romanticisme de 'n Piferrer, un dels representants mes genuins d'aquell periodo y escola literaris que tenian per Deus magnes á Walter-Scott y á Schiller, á Goethe y al bardo Ossian. (1)

¿Voléu sentirho en boca del mateix Piferrer? Escolteulo en ocasió de trassar en 1846 la biografia d'un pianista compositor, de 'n Miquel Ribera, una de tantas glorias catalanas, á judicar per lo que ell ne diu, com ha aixafat, al comensar á florir, la roda del carro de la mort. Es una página superiorment escrita, de la época en que l'estil de 'n Piferrer, virilissat per l'estudi y la práctica, alcansá 'l grau máxim de bellesa. Per aixó no la vuy desllustar traduhintla.

Després de fer constar las semblansas entre las melodías del Nort y las de 'n Ribera com inspiradas que están aquestas últimas en las melodías populars catalanas de las quals fa una magnífica apologia, escriu: «Mas aun cuando la asimilación de los tipos no existiese, fuera bastante á producir aquel sabor, en sus piezas la decidida inclinación á la música y literatura alemanas que de mucho tiempo se nota en los catalanes que miran el Arte como objeto de un culto de afecto, respe-

(1) En Piferrer publicá 'l 43 una traducció de *El canto del último trovador*, poema en sis cants, de Walter Scott.

to y estudio constante. De esa inclinación damos gracias á la Providencia; y con toda la fuerza y buena voluntad que pueda prestarnos nuestro amor á lo bueno y á lo verdadero, manantiales eternos de belleza, contribuiremos á que se arraigue en nuestro suelo y á que sea la dominante; porque, aun omitiendo las simpatías que pueden nacer de la indole de los pueblos, jamás inclinación alguna tuvo tan seguros fundamentos ni tan poderosos incentivos. Del seno del Norte salió aquella voz de regeneración que dió nueva vida al Arte y á la Ciencia: allí, primero que en todas partes, se volvió la vista al genio popular y religioso de la Edad media que es el verdadero y único pasado poético de las naciones modernas: en Alemania, con su *Goetz de Berlichingen*, Goethe arrancó el secreto de su existencia al último período de aquellas generaciones robustas; allí Schiller, levantándose poco á poco en alas de su casto genio sobre el caos del materialismo, cantó el himno de la humanidad entera, idealizó el carácter del hombre bien como la mas sublime maravilla del universo, celebró el triunfo del alma inmortal humana, grande, fuerte, bella y libre: allí Burger, Tieck y Uhland oyeron el eco de las tradiciones que á través de los siglos y por encima de las antiguas selvas germánicas enviaban las generaciones pasadas, y pulsaron con osadía enérgica el arpa de los cantos populares y del sentimiento; allí Herder, con sus grandes estudios sobre las costumbres y las instituciones de los pueblos, observó el primero el fondo de poesia que la nacionalidad atesora: allí los hermanos Augusto y Federico Schlegel, con los mas admirables y profundos recursos de la crítica, por ellos llevada tal vez á demasiada altura, han predicado el culto poético del espíritu católico de la Edad media, y si entre las nieblas de la Escocia Walter Scott alzó una voz que fué llenando los ámbitos de todo el mundo civilizado, en los alemanes bebió los principios del romanticismo, que él ha fijado y convertido en tipo de verdad, perfección y armonía.»

Si ab la trascripció d' aquesta cita, si ab las consideracions que la han precedida encaminadas á senyalar quina de las duas tendencias en que 'l romanticisme 's bifurcá á Europa fou la preponderant á Catalunya, creguesseu que vos havia dut ja lluny dels *Recuerdos y bellezas de España*, vos diré que aneu errats, perque en Píerrer del any 38 y 39 que escrigué 'l primer volum de Catalunya, en Píerrer del any 40 que escrigué 'l volum de Mallorca, en Píerrer que escrigué 'l 43 la magnífica introducció al volum II de Catalunya, es en Píerrer del any 46 que escrigué las transcritas frases, sols que en l' any 38 y 39 y 40 y 43, y com més al principi més, feya quasi per intuició, per espontánea inspiració, lo que més tart la reflexió y la major ciencia li

permetian rahonar y fundar en agens exemples. Y no n' estém lluny d' aquells *Recuerdos y bellezas*, perque es la veritat que, ab tots los errors de detall ó inexistencias, propias y de la época, que puga haverhi, aquells dos volums y mitj son la obra capdalt del romanticisme de que vos parlava, y la única, com qui diu, que ha sobreviscut á las circunstancias de temps que li donaren vida. Jo no 'n sé més que una altra, y encara de data es posterior: *Las ruinas de mi convento*, de 'n Patxot. Y no n' estém lluny, repetesch, perque, al fi y al cap, en Piferrer es en *Los recuerdos y bellezas* hont se manifesta en la plenitut armónica de sas facultats, sino desenrotlladas ab tota l' amplitut que haurian alcançat, prou vigorosas ja, prou robustas, pera que ensemps que una esperansa fossen una realitat.

¡Ah senyors! La mort s' encarregá, ja que no podia destruhir lo que de real tenian aquells mérits, de tallar en sech lo fil de las esperansas que encllohian. Una senzilla nota, massa senzilla, que no 's pot llegir sens emoció, hagué d' anunciar als suscriptors de la publicació, á mitjan segon volum de Catalunya y poch avans de cloure la monografia de la nostra Seu, que havian perdut son company de viatge y que desde llavors era un altre qui 'ls havia d' acompanyar y ferlosshi de guia.

No es aquest lo lloch oportú pera esclarir quán de méns ne valgué la publicació, y dich quán de méns, perque es indubtable que hi perdé. Me referesch á la part catalana; de lo restant no dech parlarne. No tenia 'n Pi y Margall, que succehí á en Piferrer, una de las condicions més indispensables pera durla á terme y que era la superabundant en lo segon: l' entusiasme. Ell mateix ho confessava al participar lo cambi als lectors en la nota á que m' he referit. Cert que no li mancavan aficions artísticas ni alguns coneixements en la materia, com ho demostrava 'l volum ab que 'l 1843 havia iniciat una nova publicació, análoga á la de 'n Parcerisa,— lo qual demostra que no es d' ara lo que un amic de molts de nosaltres ne diu *aixó dels Rip-perts*.—Pero també es cert que no escribia ni judicava tant *ex abundantia cordis*, y que aixís com en en Piferrer apareixia pera aquells treballs un talent propi, original, en en Pi s' hi veyia principalment al lector de *Nôtre Dame de Paris*, de la qual en l' esperit crítich y en la forma es una continuada reminiscencia, quan no un plagi, la obra indicada. Fins en punt á coneixements y sentit crítich hi podria dir molt tal vegada qui analisés per dintre de tot aquell volum d' excursions, que, al fi y al cap, suposar de tranzició entre 'l bizantí y 'l gòtic la portada de Sant Miquel, avuy reaixecada en la Mercé, me sembla un *desliz*, com ne deya 'n Parcerisa del seu, una mica més grave

que 'l d' aixiquir las figuras del claustre de Sant Pau pera engallardir la arcada (1).

Y prou ja, senyors, dels *Recuerdos y bellezas de España*, perque 'l temps apremia, y jo no vos donaria una idea complerta de 'n Piferrer si 'm limités á illuminar d' ell no mes que la faç d' historiadore y d' arqueólech-artista. Fou aquesta la principal, pero distan molt d' esser insignificants las altras que ostenta pera que poguéem deixar d' indicarne, com mellor sapiguém, lo que valian.

Per fortuna aquella popularitat de que vos parlava al principi, aquella bona memoria de 'n Piferrer que sobrevisqué en Barcelona á sa plorada mort, prengué un aspecte práctic, y no havem avuy de contentarnos, respecte d' ell, en lo que toca á sos articles de critica y á sas poesías, ab la simple noticia de que n' escrigué y foren celebrats, ó ab la difícil lectura d' algun ó alguna en publicacions periódicas.

(1) Com que 'l cárrech pot semblar una mica grave, y ho es realment, tractantse de persona de tanta válua com en Pi y Margall, crech necessari justificarlo per medi de la cita d' alguns retalls de la obra indicada. Comensa establint lo senyor Pi que 'l campanar de Sant Miquel, aixís com la iglesia en conjunt, semblan (avuy hem de dir: semblavan) un monument de la tranzició, creació del sigle onze, potser acabat á principis del dotze. «Acredítanlo la soberbia grandeza del torreón y las toscas agujas de su segundo cuerpo.... sobre todo la delicadeza y elegancia de su puertecita, allí malamente arrinconada en un ángulo de la plaza. La fachada de San Miguel es ya una de aquellas páginas arquitecturales en que el artista escribió bajo las ideas de su siglo, vió la Revolución, deslumbrose con sus ensueños é ilusiones, y entusiasta, lleno de fuego, unió con ella sus esfuerzos. Pero en medio de las luchas entre lo moderno y lo antiguo, entre la polvareda que alzan en torno suyo las nuevas revoluciones, no pudo conocer su completo desarrollo, apoderóse con todo de su idea principal y trazóla en su monumento concebido. La ojiva es la idea principal, el sello del goticismo.... Así es como en la fachada de San Miguel, á pesar de pertenecer á tiempos anteriores al completo desarrollo de la arquitectura gótica, campea tambien la ojiva en degradacion corrida de un bello follaje.... pero sola, aislada, como la primera idea de la revolucion de un siglo sobre las ideas caducas de otro siglo.... Verdad sea que se ve sobre ella una ventana ojival á derecha é izquierda; pero ni el remate de la fachada, del todo bizantino, ni los dos pilares que se alzan del suelo hasta el arranque de la ojiva, desparejada copia de algun fragmento romano segun las pulidas grecas en bajo relieve de su centro y sus regulizados capiteles, ni la enorme concha que al parecer cuelga de la ojiva, pertenecen al goticismo.» — Y sobre aquest tema va seguint, acabant per suposar del ségle dotze la estàtua de Sant Miquel que destaca del centre de la petxina, qual estàtua, perteneciendo á tales tiempos, parece maravilla. (*España*. Obra pintoresca, Un vol. en fol.—1843.)

dicas de que l' alzar n' haja conservat algun exemplar. Aixís succeheix, per exemple, y deíxeume que de pas ho lamenti, ab las obras d' escriptors com en Joan Cortada, en quals articles de costums y humorístichs pot ferse una tria que tal vegada 'ns dongués un *Curioso parlante* barceloní, com, més últimament, en Robert Robert, l' originalíssim redactor del *Tres de paper*, ó com, més darrerament encara, pera no citar-ne d' altres, lo cáustich y castís Llaberia.

En Píferrer tingué mes amichs y mes fortuna. Tres anys després de sa mort apareixian coleccionadas en un luxós volúm, precedidas del seu retrato, y junt ab las de 'n Carbó y de 'n Semis, sas poesías, accompagnadas de dos fragments dels *Recuerdos y bellezas*, d' una fantasía literaria titolada *Vuelta á la esperanza*, y d' unas apuntacions de 'n Manyé y Flaquer sobre un projecte de drama que tenia mitj preparat en Píferrer y qual assumpto estava basat en l' epíssodi de la mort de 'n *Cap d' estopa*. Lo prologuista fou D. Manuel Milá y Fontanals. No cal dir si 'l prólech val. La llista de suscriptors que s' imprimeix al final demostra una vegada mes la reputació de 'n Píferrer, figura culminant de la colecció. Potser no hi ha mitja dotzena de noms que no tingan historia en lo foro, en las arts ó en la literatura barceloninas.

Vuyt anys mes tart, lo 59, baix l' epígraf general d' *Estudios de crítica*, la impremta del Diari de 'n Brusi coleccionava en un volúm, sino groixut de lectura molt compacta, los millors que havia escampat en diverses publicacions, abessant de desde la crítica de *La Fatuchiera* de 'n Vicens Cuyás, escrita 'l Juliol del any 38, fins al article-programa, que be 's pot calificar de magistral, de la Revista *La Discussion*, datat en Febrer del 47.

Tinch por, Senyors, perque massa dols arriba á embafar, de que las alabansas darrera de las alabansas pogan arrivar á fer monótona aquesta que de memoria crítica va tornantse encomi apologétich. Y no obstant, jo fora injust, per voler ser variat, si al presentarvos á en Píferrer com á crítich musical, com á crítich dramátich y com á crítich literari, no vos digués que, salvant totas las divergencias de criteri y d' apreciació que volgheu, y hagut esment de que parlèm d' un crítich de 40 anys endarrera, la premsa barcelonina no ha pogut fins ara ostentar cap nom que valgués lo de 'n Píferrer, ni publicar articles que sumessen, com á improvisacions crítichs, lo que valgueren los seus. Sols per un moment poguerem creure que li havia nat, en quant á la crítica musical, un digne successor, que hauria arriat ben lluny, En Joaquim Marsillach, mes ayl també 'l pobre Marsillach hagué de ser afegit á aquesta

llista ja massa llarga de tísichs gloriosos que una mort prematura va robant á Catalunya.

Potser la opinió sobre en Piferrer, crítich musical, semble á alguns exagerada; potser se diga, y en aquest punt ab rahó, que 'l gran éxit de sas críticas depengué de que, mes que haverhi punts de vista nous, atrevits, ulladas al pervenir, eran la acabada fórmula de la opinió regnant entre 'l públich, lo qual s' hi veyá retratat, y filosofats en ellas y reduhits á conceptes precisos los sentiments que la música li despertava.

Empero nosaltres, que ni volém ni sabríam discutir sas predileccions musicals, no creyém que aquestas hajan d' influhir en lo concepte del mérit de las críticas per ellas inspiradas. A Espanya no hi ha hagut en literatura crítich mes gran que en Larra, una de las admiracions, entre paréntesis, de 'n Piferrer, y, no obstant, avuy posariam peros á molts de sas apreciacions. Y si en Piferrer, tornant á la música, vingué á ser un del públich que sentí y digué lo que aquest públich sentía, aixó no fou obstacle á que la vivesa nerviosa ab que ho sentí y 'l clar discerniment ab que 's doná conte y rahó de sas impressions fessen d' ell, per de moment, un crítich de primera, y auguresen pera lo successiu un gran crítich, com no es obstacle á que la forma y manera en que 'l corre de sa ploma traduhía improvisadament aquells sentiments y aquells judicis sían poch menys que inimitables, y sobre tot, sense 'l poch menys, no hajan] estat may alcansadas després d' ell per los nostres crítichs.

Avuy en Rossini, en Bellini, en Donizetti y tots los demás corifeus d' orde inferior de la ópera italiana han caygut del pedestal en que fins no fa gayre los tingué sublimats aquí y fora d' aquí 'l públich *diletante* y 'l públich inteligent. Avuy s' adoran uns nous Deus en unas aras novas, y, tant si hú vol com si no vol, hi ha en la atmósfera certas influencias misteriosas é inesplicables que relaxan los nostres nervis davant d' alló mateix que posava tibants á punt de saltar los nervis nostres pares.

Las evolucions estéticas segueixen per una atracció intima las evolucions generals de la societat en tots los ordes de sa vida, y á unas y á altrás las determina y impulsa una certa idea sintética, difícil, impossible de formular, pero que 's pressent y s' entreveu caracterisantalas totas y dántlashi com un mateix ayre de familia. En art en general, en música en particular, hi hagué també, si 'm permeteu la broma, com hi fou fins en filosofia, la época dels morrions y plumeros de nacional, y tot y tothom duya morrió ab plumero. Avuy nos rihém dels morrions en literatura, en música, en filosofia, com nos en rihém, gent

práctica y desreglada que som, en política. Avuy, tornant á parlar formal, fins sense la preparació especial que dona 'l comers íntim y diari ab las obras coetáneas de cada género, fins judicant per mera impressió espontánea, y despullats, per consegüent, de tot lo que puga constituhir influhencia educativa concreta y directa, los fills de la nostra generació pensém y sentim d' una manera molt diferente de com pensavan y sentian, en igualtat de condicions, los fills de las generacions que 'ns han precedit. ¿Mercés á qué? A que si no existeixen las influhencias concretas, existeixen las generals, las quals, com informadas, segons deyan avans, en un principi hú y genérich que abraça tots los ordes de la vida de l' ánima, obran sobre aquesta en cada individu d' una manera análoga y crean lo que se 'n diu esperit de cada época. En música mateix, fins los qui no la coneixém ni 'n sentim mes que de tant en tant per passatemps, no 'ns sentim á pler mes que davant d' obras modernas ó inspiradas en lo gust vident, y de las vellas, davant de lo que mes s' acosta á aquest gust: es á dir, que naixém en certa manera wagneristas. Y no obstant, trenta anys ó quaranta enderrera, sabent de música en quantitat lo mateix que ara, hauriam estat Rossinistas y Bellinistas, y no 'ns hauriam rigut, com de bona fé 'ns ri-hém ara, de molts de las convencions y artificis d' aquella escola. Y lo que ab nosaltres, profans, passa en major ó menor escala ab los inteligents. Vol dir que alló de que cada hu es fill del seu temps es una tonteria á copia de ser una veritat. En lo temps de 'n Piferrer quasi tothom, pera no dir tothom, aficionats ó inteligents, eran Rossinians ó Bellinistas, aquí y fora d' aquí. ¿Com, donchs, ferli, ab justicia, un cárrech á en Piferrer porque ell també ho era?

Es mes. Fins sobre aquest punt hi hauria molt que dir. En molts de sos articles de critica musical, y com 'mes enllá de sa vida mes, s' hi entrevehuen ideas y conceptes que anuncian certa evolució en sa manera de pensar: repetidas vegadas se 'l veu insistir en la conveniencia de fomentar la música de concert y d' orquesta ab preferencia á la música principalment vocal de la escena italiana; repetidas vegadas se lamenta del *fals gust italià que domina al públich*, (1) d' *aqueix italianisme y fals gust d' ópera que tot ho invadeix y causa la decadencia del Art* (2), y fins en la mateixa necrologia de 'n Ribera, després de fer la apologia del germanisme literari la fa també del germanisme musical, afegint á las paraulas que vos he transcrit mes amunt las que ara vos transcriuré y que podría firmar lo mes moder-

(1) Article crítich, insert en *La Discusion*, sobre concerts del Liceu, no coleccionat.

(2) Necrologia de D. Miquel Ribera.

nista dels nostres músichs. «Allí, (á Alemania) escriu, Mozart reveló que la música dramática podía y debía ser algo mas que meras formas externas y agradables, y mostró como han de expresarse la lucha de las pasiones y los misterios de la fantasía: allí, en el sentimiento y en el elemento popular primitivo buscó Weber el desarrollo de sus ideas: allí Meyerbeer consagró su génio robusto á cantar ese pasado romántico cuya simplicidad y carácter sorprendió no pocas veces; y de allí las melodías de Schubert, ora religiosas, ora melancólicas, ora festivas, siempre populares y *romancescas*, han venido á desterrar el amanerado tono de ópera de las canciones que debieran ser la lírica de la música.»

Mes, deixant apart aquest orde de consideracions, lo que 'ns importa fer resaltar es que en la apreciació de las obras musicals desplegó en Piferrer las mateixas qualitats d' entussiasme y de fecunditat de formas expressivas que en sas apreciacions sobre obras arquitectónicas dels *Recuerdos y bellezas*. Lo criteri era també 'l mateix: tot lo menos tecnicisme possible, ni en lo puntj de vista crítich ni en la manera d' exposarlo; com respecte del monument, desentranyarne 'l sentit íntim, la bellesa estética mes que la bellesa científica, y sobre tot, experimentar y ferne experimentar la virtualitat emocional. Potser en aquest concepte no s' ha escrit res com l' anàlisis del *Stabat Mater* de 'n Rossini, veritable prodigi com á exposició literaria, com á concreció plástica, per dirho aixís, de lo que té de mes indefinible, de mes vaporós, de mes inmaterial la sensació interna produhida per una obra d' art.

Y tot aixó, mes per potencia innata d' aprehensió íntima de las bellesas que per potencia adquirida ó reflexa, porque en Piferrer no estava sobrat de nocions técnicas, si per tals no s' entenen lo sapiguer qué era una *stretta* ó un *forttssimo*, un *andante* ó un *allegro*, ó 'l tenir una bona veu y canturrejar una mica y tocar la guitarra, qualitats aquestas últimas que sos amichs li atribuheixen. Y no obstant, senyors, jo ho repetesch, al menos en nom dels profans: tant de hó que en la prempsa musical barcelonina tinguéssem avuy un crítich com lo que tingué en en Piferrer, durant los darrers anys de la vida d'aquest, lo may mes tant afortunat *Diario de Barcelona*. «May, escrigué en Milá en un d' aquells raptos, massa escepcionals en ell, d' entussiasme, may, al menos en lo que alcanzan las nostras lecturas, havian sigut interpretats d' una manera tant completa los goigs, los desitjs, los ays que enclouben las notas musicals, may ab tanta perspicacia havian sigut senyalats los diferents afectes qual complicat teixit constituheix las grans partituras.»

Y ja que té la paraula un mestre, permeteume, senyors, y dono un

pas mes, que li enmanllevi á ell la apreciació sobre en Piferrer com á crítich literari, que vosaltres y jo hi guanyarém porque no podria jo dirho ni mellor ni mes breument. Massa llarch que he estat ja. «Acerts no menors ofereix, diu en Milá, sa crítica literaria, filla mes aviat del ingeni propi, de la delicada sensibilitat y d'aquell tino prácticch que 'l distingia, que de recondits sistemas y laboriosas comparacions; la qual, per mes que reduhida en apariencia y per las necessitats de moment á apreciacions aisladas sobre certas obras dramáticas y llur executió, abraça també mil pensaments y judicis relatius als diferents rams de literatura que están sembrats en totas sas obras. Fins en las destinadas als usos del professorat, ha deixat un treball imprés (1) y una colecció d' apuntacions que per ellas solas bastarian pera donarli 'l títol d' humanista.»

Y tot aixó, afegeixo jo, tots aquestos *Recuerdos y bellezas*, totas aquestas críticas, tots aquestos estudis, fets en nou ó deu anys, per un jove que no arrivá als 30, malaltís, en camí de tísich, y que havia de robar las horas pera estudiarho y escriureho al treball de la biblioteca ó de la cátedra en que xifrava sa subsistencia y la de sa infortunada mare! Y com creix, senyors, y com s' aixeca mes y mes, com mes se la va considerant á diferents llums, la figura de 'n Piferrer!

Corona de la colecció d' estudis crítichs de que vos parlo es l' article-programa de *La Discusion*, revista mensual que comensá á publicar en Piferrer, lo Febrer del 47, y que tingué, no sé per quins motius, crech que per l' estat malaltís de son director, curtíssima durada. (2) No 'l satisfeya ja la estretoir que en tots conceptes imposa al

(1) Aludeix á la Antologia, *Clásicos españoles*, obra declarada de text.

(2) Crech que no 'n surti ren mes que quatre ó cinch nombres. En los quatre que jo he vist hi firman además de 'n Piferrer, que es qui 'n dú tot lo pes, n' Illas y Vidal, en Manyé y Flaquer, en Milá y Fontanals que hi traduhí part del *Goetz de Berlichingen* de Goethe, don Manel de Bofarull, don Joan Ramon Campaner y en Coll y Vehí. La particularitat graciosa es que 'n Coll y Vehí hi feu un resúm de l'legislació nacional y ext angera en lo primer semestre del 47, y que 'n Manyé hi escribia sobre ciencias naturals. La part de crítica literaria y artística, molt copiosa, es tota de 'n Piferrer, abraçant notícias y estudis sobre materias diversíssimas, y demostrant ab aixó sa insaciable curiositat y son afany d' estar al corrent de tot lo moviment intelectual del seu temps.

A propósit de la amistat de 'n Piferrer ab en Manyé y en Coll, he sentit á contar sobre son orígen una anécdota que, com á curiositat, reproduhesch. Colaboravan los dos últims en cert periódich que, segons sembla, venia á ser com una especie de *Bustilis, el Angel exterminador*. La colla de 'n Piferrer y en Milá, la gent séria, era, com se comprén, objecte de las bromas del diari satírich. Alguna 'n publicá de tant punxaguda que un dels de la colla, principalment ofés, aná á desafiar á la redacció de *El Angel exterminador*. En Manyé, que era 'l pinxo de la colla d' aqst, assumí la responsabilitat, y la cosa hauria anat á pitjors sense la intervenció de 'n Piferrer, á qui, ab tal motiu, conegueren y en endevant respectaren en lo que valia los entremaliats periodistas.

escriptor la premsa diària: volia, com qui diu, gosar la llibertat del qui viu en casa pròpia, y tenir camp obert hont desenrotllar tots los projectes que en lo cervell li bullian. Anunci de molts d'aquestos, y mostra brillant, per si no n'hagués dadas prou, de lo que haurian sigut, desenrotllats per sa ploma, es l'article á que aludim, una de las planas més elocuentes per la elevació del to, per la generositat de miras, per la abundor d'ideas y per la severa elegancia del estil, tallat en roure, que escrigué en Piferrer. Credo del artista y credo ensempe del pensador, la obra de que tractém col·loca á en Piferrer entre las sumitats d'aquella escola conservadora catalana del segon ters del nostre segle, que jo 'm temo molt, senyors, y mes m'ho temeria encara si no pensés en vosaltres, que fou sino 'l darrer, un dels darrers anells de la independència política y moral de la nostra terra. Escola fou, en sos bons temps ¿perque negarho? mes de despatx que de vida pública, de pensadors mes que d'homes d'acció, d'universitat mes que de parlament, irresoluta y doctrinaria, tot lo que volguen, pero que professá principis, que tingué un sistema d'ideas, y que demostrá una independència y una serietat ben dignas d'esser anyoradas. No s'inventá pera ells aquella frase tant hermosa del *ministerialisme á la catalana*? Ah! be podém, senyors, los qui pensém y los qui no pensém com ella, recordarla ab melancolia aquella escola, y be podém playens de que la mort, las exigencias de la vida y la estrechor d'horizonts inherent á la manera d'esser d'una capital de provincia la privessen de dar los fruyts que d'ella y de molts de sos homes podian esperar-se. Anyorém-la, senyors, aquella escola dels Piferrers, Martí de Eixalá, Balmes, Sanpons, Llorens, Reynals, Permanyers, y tants y tants d'altres noms que la enemiga política podrà discutir, pero davant dels quals la imparcialitat obliga á llevar-se 'l barret ab respecte. Anyorém-la mes, senyors, los qui tant com las ideas busquem en los homes la serietat y la dignitat, los qui no admetém que 'ls partits sián regiments que marxen á so de trompeta sino agrupacions d'homes independents agermanats y treballant per una idea; anyorém-la, senyors, aquella escola, conservadora, avuy que la veyém morir de mort violenta, si ja no es morta, á mans de quatre aventurers que no tenen mes nort que la ambició de las posicions oficials, mes criteri que 'l criteri que 'ls hi donan fet las circulars secretas, ni mes independència que la necessaria pera riures de tot fora del amo que 'ls hi pot dar y pendre 'l rosegó de pa. Ah! entre las ratas sabias d'allavors, com los hi deyan, y las ratas furgadoras d'ara, Deu nos tornés las ratas sabias!

Si ab tot lo dit, senyors, y prou de jeremiadas que acreditan de poch l'est, si ab tot lo dit no vos havéu arribat á formar una idea justa del escriptor qual memoria honorém en aquest acte, no será sens dubte per falta d'esforsos de part meua ni per laconisme del present estudi. Hora es ja, donchs, de que comensí á pensar en deixar lliure la vostra atenció. Aviat hi serém. Pero avans haig de dirvos duas paraulas, quan menos, de 'n Piferrer, poeta. Son retrato literari restaria incompleert sense ellas, tant mes en quant en Piferrer no sols era un poeta, sino que s'hi sentia. En Milá li atribueix, com á frase frequent en ell, la de que *tenia per enutjosa la vida sense poesia*, y afegeix

que sa aspiració era dedicarse principalment á la creació d' obras poéticas. Entre sos projectes cita 'l d' una llegenda ó poema caballeresch sobre 'ls nou barons de la fama, en que 's proposava pintar la reconquesta catalana, y una epopeya sobre las Navas de Tolosa, de la qual son probablement com una especie de cartrons preparatoris uns romances historichs escrits ó publicats lo Juny del 42. Ja vos he parlat avans incidentalment del projecte mitj esbossat d' una tragedia en dos parts y un prólech, inspirada directament en lo teatre de Schiller á lo que deixan judicar las apuntacions sobre 'l plan y varias escenas, y basada en lo célebre fraticidi dels dos fills de N' Ámodis.

Efectivament, encara que pocas en nombre las publicadas, puig sols arriuan á vuyt contanthi la traducció del *Stabat Mater*, revelan tot un poeta. Son las set restants los romances historichs ja citats y uns altres en castellá antich molt ben imitat, escrits l' any 40 ab ocasió de la vinguda á Barcelona; tant trágicament acabada, de la Regenta donya Cristina y sas fillas.

Hi ha ab aquestas, y del género esclusivament lirich, *La cancion de la primavera* y *La cascada y la campana*. Y heuvos aquí com pera ser dit poeta no 's necessita molts cops mes que haver escrit un parell de poesias. *La cancion de la primavera* y *La cascada y la campana* ho son y de debó: originalissimas per la forma métrica y per lo moviment ritmich, imbuidas en una melancolia enternidora com d' una ánima fondament apesurada, expressivas en la imatge, sóbrias en la execució. Son poesias de to alemany pero ab la fermesa y claretat d' un meridional. Son románticas de tendencia, clásicas per la severitat de contorns y la prudent mesura del moviment lirich.

A la altura d' aquestas, ó á ben poca ménos, han de posarse, de las tres poesias restants, *Alina y el genio*, *El ermitaño de Montserrat* y *Retorno de la feria*, las duas últimas especialment y entre las duas la primera d' ellas, essent de sentir, com una cosa que avuy dissona un xich á la orella, certs arcaismes y fins certs catalanismes que están en algunas paraulas més que no pas en la forma. Perteneixen totas al género que á Espanya be se 'n podria dir catalá, de la balada, y que quissi podria dirse que iniciaren en Pífferrer y en Carbó. No sé si es Voltaire qui ha dit que 'l primer que compará á la dona ab una rosa, perque es rosa y té espinas, fou un geni; lo segon un talent; lo ters un qualsevol. La literatura catalana dels primers anys usá y abusá tant del tema del cavaller que desesperat d' amors se fa ermitá, y de la fadrina á qui un hereu abandona per un matrimoni de conveniencia després d' haverla deshonrada, que *El ermitaño de Montserrat* y *El Retorno de la feria*, escrits lo 46 y 45 respectivament, ne valen ménos á primera vista. Pero passant ratlla á tot lo que s' ha llegit, qué be están! Cóm fan anyorar que sian tant pocas! Cóm fan sentir que 'n Pífferrer no hagués pogut assistir al renaixement en ple de la nostra llengua literaria y donar las llissons de sos exemples y de sos judicis á aque-estas generacions de poetas que tant amunt han dut y duhen lo nom de la poesia catalana!

Difícil es, senyors, preveure la posició que 'n Pífferrer hauria pres en lo nostre renaixement. Era tant poch lo que despuntava aquest en l' horisont durant los anys de sa vida literaria que no dona motiu

pera judicarlo com un dels futurs enemichs la circumstancia d' haver escrit sempre en castellá, fora d' algunas tonterias de broma entre amichs íntims. ¿Hauria estat al costat de son íntim amich en Milá y Fontanals y, com aquest, hauria sigut un dels nostres mestres y encoratjadors? ¿S' hauria deixat vence per la persistent propaganda de 'n Aguiló? Jo crech que sí. La restauració literaria catalana era una evolució natural y obligada de la escola estètica de 'n Pífferrer, y molt y moltíssim contribuïren sas obras á treballar la terra ahont havia de brotar la gran florida catalanesca.

Confirmán, además, semblant presunción unas ratillas sehuas que 'm permeteré traduhir pera dar fi al present estudi, tant pera que 'l coronament l' avalorí, com perque condensan en breus paraulas los sentiments que presidiren tota sa carrera literaria. Las escribía allá pel 39 ó 'l 40, al despedirse dels lectors de son primer volum de *Catalunya en los Recuerdos y bellezas*, tenint no més que 21 ó 22 anys, advertencia necessaria pera que compregueu lo to y moviment de son estil.

Parla ell. «Tal vegada se 'ns acusi de que, massa enamorats de la «nostra patria, doném un valor excessiu á las glorias de Catalunya; «pero ¡es tant poética sa història! ¡tant dolça la memoria de sa parla «llemosina! ¡tant arrebatadors los recorts d' aquellās accions que 'l «mon admira! Si es esperit de provincialisme l' amor y respecte á lo «que 'ls nostres pares nos digueren que era digne de ser amat y res- «pectat; si ho es de centralisme aplanar todas las ilusorias divisions, «que per lo mateix que son ilusorias omplen la vida dels pobles, *uni- «formar* (que se 'ns perdoni la paraula) la nació y traure d' en mitj «tot lo que la tradició ha deixat en peu, y fins la tradició mateixa, lo «vincke social, al nostre humil entendre, mes gran y mes fort;—sí, «nos confessém plens del primer, y aixís com lo bardo d' Escocia s' «envania ab lo nom de sa pobre Escocia, nosaltres li dihéu á la nos- «tra patria:

«Oh Catalunya, país feréstech de negras garrigas y boscos espes- «sos, terra dels nostres pares, ¿quina ma d' home fora prou pera rom- «pre 'l llas filial que 'ns uneix ab tú? Quan la edat vaja arreballant lo «que de petits aprenguerem de estimar, fets los ulls en los llochs que «recoreguerem en la nostra joventut, no estarém sols; puig nos res- «tarán nostres constants amichs: tos rius, tos boscos y tos monu- «ments. Si la neu dels anys te d' arribar á tenyir los nostres cabells, «si desde l' ignot retiro de la vellesa havém de contemplar algun dia «com una altra generació s' apodera de la vida, oh! poguéu allavors, «—no volém altra esperança, no demaném altre conort,—vagar er- «rants y silenciosos per las voras del Llobregat per mes que no guíhi «ningú 'ls nostres passos tremolosos, respirar l' oreig de las monta- «nyas per mes que son fret alé geli la nostra cara arrugada y macilen- «ta, y reposar lo cap al peu dels cims del Montserrat per mes que, «sols y oblidats, haguém d' exhalar allí 'l sospir darrer.»

Y ara, senyors, ja podeu aplaudir; que no m' aplaudiréu á mí si- no á don Pau Pífferrer.

HE DIT.

J. SARDÁ.